

УДК 81'255.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/30.212482>**Ірина ШАХНОВСЬКА,***orcid.org/0000-0002-2712-0120*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології і перекладу

Національного авіаційного університету

(Київ, Україна) *irina16@ukr.net***Лілія ФЕДОРІВ,***orcid.org/0000-0001-7748-8292*

студентка V курсу

факультету лінгвістики та соціальних комунікацій

Національного авіаційного університету

(Київ, Україна) *liliafedoriv@ukr.net*

ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ МЕТАФОР НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ М. МІТЧЕЛЛ «ЗВІЯНІ ВІТРОМ»)

У статті розглянуто та проаналізовано особливості відтворення метафор на позначення емоцій на матеріалі роману «Звіяні вітром». Описано труднощі перекладу метафор у цілому та наведено основні способи перекладу образної фразеології, яка базується на метафорах. Метафора трапляється в усіх жанрових різновидах мовлення. Величезне значення метафори полягає в її використанні в художніх творах. Немає жодного автора, який не скористався б метафоричним перенесенням для того, щоб в яскравих фарбах описати героїв, різні явища і дії та, звичайно, емоції. Когнітивна наука довела, що метафора є не тільки засобом образності мови і впливу на адресата, а її фундаментальною частиною будь-якої, навіть наукової думки. Дослідження в психології показують, що метафора є найважливішим засобом спілкування, а це ще більше ускладнює якісне відтворення метафор мовами перекладу. Проблема мовної репрезентації емоційної та почуттєвої сфер людини користується підвищеним інтересом у сучасній лінгвістиці. Інтерес до метафори сприяв взаємодії названих напрямів наукової думки, їх ідейній консолідації, наслідком якої стало формування когнітивної науки, зайнятої дослідженням різних боків людської свідомості. Вивченням метафори займаються багато лінгвістів: Н. Д. Арутюнова, Н. Д. Бессорабова, А. І. Єфімов, А. П. Чудінов, В. К. Харченко та ін. Безліч найвидатніших мислителів присвятили свою діяльність дослідженню метафори: Аристотель, Руссо, Гегель, Е. Кассігер, Х. Ортегі-і-Гассет. У статті проаналізовано поняття метафори та встановлено її місце в англійському та українському фразеологічному полі лінгвокультур. Стаття дала змогу розглянути особливості збереження прагматико-стилістичного аспекту під час перекладу англійських метафор на позначення емоцій на матеріалі твору Маргарет Мітчелл «Звіяні вітром». Так, метафора є частиною перекладацької системи і піддається адекватному перекладу, а основним завданням перекладача залишається вибрати найбільш адекватний спосіб перекладу.

Ключові слова: метафора, образність, адекватний переклад, емоційний світ, тональність.

Iryna SHAKHNOVSKA,*orcid.org/0000-0002-2712-0120*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the English Philology and Translation Department

National Aviation University

(Kyiv, Ukraine) *irina16@ukr.net***Lilia FEDORIV,***orcid.org/0000-0001-7748-8292*

5th year Student

at the Faculty of Linguistics and Social Communications

National Aviation University

(Kyiv, Ukraine) *liliafedoriv@ukr.net*

RENDERING ENGLISH METAPHORS DENOTING EMOTIONS INTO UKRAINIAN (BASED ON THE NOVEL “GONE WITH THE WIND” BY M. MITCHELL)

The article considers and analyzes the peculiarities of rendering metaphors denoting emotions based on the novel «Gone with the Wind» by Margaret Mitchell. During the research, the difficulties of translating metaphors in general

were described and the main ways of translating phraseology based on metaphoric imagery were given. Metaphor as a linguistic phenomenon occurs in different speech genres. The great importance of metaphor lies in its use in fiction. A rare author would not use metaphor to describe the heroes, various phenomena, actions and, of course, emotions in bright colours. Cognitive science has proved that metaphor is not only a means of imagery of language and influence on the addressee, but also a fundamental part of any sphere including science. Research in psychology shows that metaphor is one of the most important means of communication, and this complicates the adequate rendering of metaphors in the target language. The issue of linguistic representation of the emotional and sensory sphere of a human is of great interest in modern linguistics. Interest in metaphor contributed to the interaction of these areas of scientific thought, their ideological consolidation, which resulted in the formation of cognitive science, dealing with the study of various aspects of human consciousness. Many linguists study the metaphor: Arutyunova, Bessorabova, Yefimov, Chudinov, Kharchenko and others. Many prominent scientists have devoted their work to the study of metaphor – Aristotle, Rousseau, Hegel, Cassirer, Jose Ortega y Gasset. The article analyzes the concept of metaphor and establishes its place in the English and Ukrainian phraseological field of linguistics. The article made it possible to consider the peculiarities of preserving the pragmatic and stylistic aspect during the translation of English metaphors denoting emotions on the material of Margaret Mitchell's work «Gone with the Wind». Thus, metaphor is part of the translation system and can be adequately translated, and the main task of the translator is to choose the most appropriate way of its translation.

Key words: *metaphor, imagery, adequate translation, emotional world, tonality.*

Постановка проблеми. Однією з основних функцій художньої літератури є відтворення внутрішнього світу персонажів, їхніх відчуттів та емоцій. Почуття та емоції автор може зображувати за допомогою мовних засобів різних рівнів, а також фразеологічних одиниць та стилістичних засобів. Частотним засобом передачі людських емоцій є метафора. Вибір конкретної метафори зумовлюється бажанням оповідача підсилити певне враження, викликати конкретну емоційну реакцію або передати глибину своїх почуттів. Можна стверджувати, що мова є інструментом для осмислення, обробки, передачі інформації, а також аспектом здатності людини до пізнання світу. Через призму свого досвіду людина висловлює власну точку зору, використовуючи слова певної семантики, значення яких варіюються залежно від контексту. Спираючись на думку про зв'язок семантики із дійсністю, розглянемо таке мовне явище, як метафора, і його використання як засобу передачі емоцій і почуттів.

Аналіз досліджень. Початок вивченню метафори поклав давньогрецький філософ Аристотель у праці під назвою «Поетика», де розглядав її як засіб, характерний виключно для поезії (Аристотель, 1998: 200). Однак із часом метафора набула широкого розповсюдження в численних жанрах художньої літератури, повсякденній та науковій мові, що змушувало авторів звертати увагу не стільки на естетичну цінність метафори, скільки на її утилітарні переваги.

Оснovo вивчення метафори як мисленнєвого процесу становили дослідження Дж. Лакоффа і М. Джонсона. Вони багато в чому вплинули на розвиток когнітивної теорії метафори. Головною тезою цих лінгвістів було твердження, що мова є метафорично побудованою, а сама метафора є способом пізнання та освоєння дійсності.

Способи перекладу метафор розглядалися у роботах Т. А. Казакової, П. Ньюмарка, Т. Р. Кияка, Р. П. Зорівчак та ін.

Мета статті – встановлення особливостей перекладу англійських метафор на позначення емоцій українською мовою на матеріалі безсмертного роману Маргарет Мітчелл «Звіяні вітром» у перекладі Ростислава Доценка.

Виклад основного матеріалу. Метафора (від грец. Μεταφορά – перенесення) – приховане порівняння, перенесення ознак одного предмета на інший за принципом їх подібності, вживання слова, яке позначає певний клас предметів або явищ, для характеристики або найменування об'єкта, що входить в інший клас (Балабан, 2008). Метафоричну семантику становлять кілька взаємопов'язаних елементів: вихідне значення слова, образ, що народжується в результаті зіставлення, та новий понятійний зміст, нова номінація, що виникає в результаті осмислення метафори (Которова, 1986). Переклад метафори багато в чому залежить від того, наскільки близькі одна до одної культурно-мовні традиції вихідної мови та мови перекладу.

Саме метафорика художнього твору дає змогу реконструювати картину світу автора, зрозуміти особливості світосприйняття та світовідчуття останнього, а отже, адекватно перекласти художній твір. Власне, тому неабиякого значення набуває адекватний художній переклад метафор оригінального твору (Романюга, 2008: 217).

Одним зі знакових романів ХХ ст. є роман Маргарет Мітчелл «Звіяні вітром». Знайомство читача з романом починається із заголовку твору, який також становить наскрізну метафору. На момент написання роман носив назву «Завтра – інший день» (Tomorrow is Another Day), що відповідає останнім рядкам твору. У загальному сенсі, заголовок роману – метафора про відхід в небуття способу життя на американському Півдні до Громадянської війни.

В українському варіанті роман з'являється тричі: «Віднесені вітром» (1990 р.), «Звіяні вітром» (1992 р.), «Розвіяні вітром» (2004 р.) у перекладі Ростислава Доценка. Труднощі з вибором назви роману українською мовою очевидні й викликані тим, що кожне з ключових слів назви твору (*віднесені, звіяні, розвіяні*) є багатозначним.

Назва «Звіяні вітром» мала право на життя, але знову-таки багатозначність слова могла б викликати небажані асоціації. Означення «звіяні» викликає такі думки:

- щось віднесене, відкинуте вітром/здує, струшене вітром;
- щось, що безплідно зникло, кануло в небуття;
- пронизані вітром, пройняті холодом.

Слово «звіяні» вимагає суб'єкта «щось», «що-небудь». У такому разі виникає запитання, про що йдеться в романі чи про кого, що звіяне, адже насправді в романі говориться про людей, про тих, кого розвіяла доля по всіх усюдах. Однак в емоційному плані саме цей відповідник найкраще передає сум утраченої епохи, де були свої радощі та горе, де люди так само народжувалися та помирали, будували та руйнували. Слово «звіяні», крім іншого, привносить тактильний та звуковий маркер. Читач немовби відчуває неминучість втрати, шум вітру, який забирає щось цінне, залишаючи на його місці порожнечу та невизначеність.

Значну частину конвенціональних та авторських метафор роману становлять метафори на позначення емоційних переживань персонажів. Емоція практично завжди виявляється не прямо, а уподібнюється до чогось (Джамаева, 2016).

Метафори можуть перекладатися повним еквівалентом, частковим еквівалентом, калькуванням та описовим перекладом (Комиссаров, 1999). Наприклад, розглянемо опис реакції Скарлет на розмови близнюків про війну:

(1) *Scarlett made a mouth of bored impatience* [8]. – Скарлет скривилася, ніби вкрай знудьгована [6].

Перекладач Р. Доценка, намагаючись відтворити іронію автора, замінює метафору, яка позначає «знудьговане нетерпіння», на порівняння. Він удається при цьому до морфологічної та синтаксичної заміни. Крім того, перекладач удаюло передав нещирість, удаваність емоції.

Інтенсивні почуття та емоції, особливо гніву, ярості, люті, часто вербалізуються метафорами, в основі яких – вогонь, спалах, вибух тощо. У своєму перекладі Ростислав Доценка замінив англійську метафору та використав таку, що є більш звичною в українській мові:

(2) *For, Melanie, bugles do not stir my blood nor drums entice my feet and I see too clearly that we have been betrayed...* [8]. – Звук сурми не розпалює у мені кров, Мелані, і барабанний дріб не спонукає до походу, бо я надто виразно бачу, що нас зраджено... [6].

У наступному прикладі ми бачимо, як Р. Доценка передає спалах емоцій Скарлет, прояв її закоханості до Ешлі:

(3) *I'd cut up my heart for you to wear if you wanted it* [8]. – Та я й серце з грудей вирвала б задля тебе! [6].

На нашу думку, перекладач із синонімічного ряду «*різати*», «*вирізати*», «*вирвати*» вдало зупиняється на найбільш емоційно забарвленому відповіднику «*вирвати*», що підсилює метафоричність висловлювання та асоціюється з образом серця, які разом позначають нерозділене кохання.

У пориві нервового збудження Рет Батлер уживає метафору гніву, який є одним з основних емоційних концептів, що вербалізується метафорами. Перекладач використовує заміну метафори на відповідне порівняння:

(4) *You're so brutal to those who love you, Scarlett. You take their love and hold it over their heads like a whip* [8]. – Ти, Скарлет, така жорстока з тими, хто тебе любить! Ти їхньою любов'ю вимахуєш у них над головою, як батогом [6].

Не менш удаюло перекладач зберігає образ кішки для передачі емоції розчарування та невдоволення персонажа по відношенню до Скарлет:

(5) *God help the man who ever really loves you. You'd break his heart, my darling, cruel, destructive little cat who is so careless and confident she doesn't even trouble to sheathe her claws* [8]. – Хай Бог боронить того чоловіка, що по-справжньому покохає вас. Ви, любонько, розбили б йому серце, моя жорстока й шкодлива кицюню, та ж ви така безтурботна й самовпевнена, що навіть не приховуєте своїх pazурців [6].

Для більшого ефекту кішку наділено такими якостями, як жорстокість та шкідливість. На поданому прикладі ми бачимо, що перекладач адекватно відтворив емоційну іронічну метафору, не порушуючи вихідний образ.

У продовженні діалогу Скарлет та Рета ми бачимо, як останній метафорично висловлює своє роздратування та нетерплячість:

(6) *Really, Scarlett, I can't go all my life, waiting to catch you between husbands* [8]. – Справді, Скарлет, я ж не можу все життя ловити той момент, коли вдасться вклинитися поміж одним вашим чоловіком та іншим [7].

На нашу думку, загалом настрої висловлювання та емоційне навантаження передано адекватно, однак фраза вийшла занадто довгою та дещо поступилася красою лаконічності та влучності оригінальній метафорі. Р. Доценко в даному разі віддав перевагу описовому перекладу, чим забезпечив збереження сенсу, проте не повністю відтворив стилістичне забарвлення.

Наступна метафора доповнює опис емоційного стану головної героїні роману, додаючи відчуття розгубленості, неминучості, непевності:

(7) *Suddenly she had a wild thrill such as she had never known; joy, fear, madness, excitement... fate that moved too fast* [8]. – *Раптом її прошило неймовірним дрожжям, якого зроду вона не знала, і все разом порвало її – радість, страх, шал, збудження... неминучості, що так швидко жене наосліп* [6].

В англійській мові слово *fate* має значення випадку, фатуму, фортуни. Використання першого словникового варіанту «доля» нівелювало б забарвлення приречення. Ростислав Доценко підбирає вдалий відповідник «неминучість», що цілковито відтворює емоційний дисонанс Скарлет щодо Рета Батлера.

У наступному прикладі конвенціональна метафора *to send a slight chill* знаходить лаконічний та влучний повний відповідник в українській мові «обдати холодком». Перекладач зумів вибрати серед синонімічного ряду звучне слово «обдати», яке більше асоціюється зі словом «обробити», «ошпарити», та зберігає градус емоційної напруги:

(8) *That sent a slight chill through her but she rallied and jingled her earbobs again* [8]. – *Її обдало холодком, але вона опанувала себе й знову дзенькнула сережками* [7].

Почуття меланхолії та приреченості створюється метафорою *life go by*, яка знаходить вираження українською мовою у не менш яскравій метафорі «життя пропливає повз»:

(9) *And if the war had not come I would have lived out my life, happily buried at Twelve Oaks, contentedly watching life go by and never being a part of it* [8]. – *І якби не війна, я так би й звікував свій вік на безхмарному відлюдді Дванадцяти Дубів, із приємністю спостерігаючи, як життя пропливає повз мене, а я лишаюся осторонь*[6].

Р. Доценко дуже влучно конкретизував слово *go* та із синонімічного ряду «йти», «іхати», «проходити», «тривати», «плити» вибрав варіант «пропливати». Ми уявляємо самотній човен

серед безкрайнього океану або могутній потік ріки, який зносить усе на своєму шляху.

У наступному прикладі ми спостерігаємо певне змінення інтенсивності емоції у процесі перекладу метафоричної фразеологічної одиниці:

(10) *Well, don't fly off the handle so, because I didn't lie and make you feel conceited. You aren't in love with me, are you? Why should I be in love with you?* [8]. – *Не варто злоститися тільки через те, що я не збрехала вам і не догодила вашому самолюбству. Ви ж не закохані в мене, ні? То чого б я мала бути закохана у вас?* [7]

Фразеологізм *fly off the handle* має відповідник в українській мові «вийти із себе». Р. Доценко вдався до описаної Я. І. Рецкером деметафоризації (Рецкер, 1974: 87) та відтворив метафору на позначення люті більш слабким відповідником «злоститися».

Висновки. Таким чином, будучи багатоаспектним явищем, метафора становить предмет вивчення багатьох галузей наукового знання та різних розділів лінгвістики. Дослідивши метафору в ракурсі емоційної та емпатичної функції та її впливу на адресата, ми дійшли висновку, що метафора поряд з іншими різнорівневими мовними засобами широко вживається з метою опису внутрішнього світу персонажів художнього твору. Відтворення прагматико-стилістичного аспекту англійських метафор становить особливу перекладацьку проблему. Перекладачу Р. Доценку переважно вдається зберегти вихідний образ метафори в українському тексті. При цьому доводиться брати до уваги жанрові особливості твору, правила сполучуваності та традиції вираження емоційно-оцінної інформації в контексті описаної епохи та соціальні параметри головних героїв. Ускладнює роботу перекладача й те, що мовні засоби вираження емоцій вищою мірою метафоричні. Емоція практично завжди виявляється не прямо, а уподібнюється до чогось. Перекладач наближається до вирішення цих проблем із мінімальною втратою образів та незначною їх модифікацією. Таке рішення зумовлене прагненням зберегти ідіостиль М. Мітчелл, що є можливим лише за умови повної або динамічної еквівалентності твору оригіналу та перекладу. Зрештою, безсмертний роман Маргарет Мітчелл одержав прекрасне звучання українською мовою завдяки таланту й величезній праці Р. Доценка і дотепер завоює українських читачів відточеним словом та живим емоційним колоритом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Этика; Политика; Риторика; Поэтика; Категории. Минск : Литература, 1998. 1391 с.
2. Балабан О. О. Метафора як семантична універсалія. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2008. Вип. 1. С. 81–87.
3. Джамаева А. Б. К вопросу о метафорическом выражении эмоций в английском языке (на материале эмоции гнева). *Вестник Челябинского государственного университета*. 2016. Вып. 99. С. 57–62.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : курс лекций. Москва : ЭТС, 1999. 192 с.
5. Которова Е. Г. Семантический объем термина «метафора». *Общее и сопоставительное языкознание*. 1986. С. 29–36.
6. Мітчелл М. Звіяні вітром / пер. з англ. Р. Доценка. Кн. 1. Київ : Дніпро, 1992. 542 с.
7. Мітчелл М. Звіяні вітром / пер. з англ. Р. Доценка. Кн. 2. Київ : Дніпро, 1992. 560 с.
8. Mitchell M. *Gone with the Wind*. London : Macmillan, 2014. 992 p.
9. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 237 с.
10. Романюга Н. В. Відтворення метафоричної образності при перекладі української прози англійською мовою (на матеріалі оповідання В. Винниченка «Голод»). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. № 38. С. 217–220.

REFERENCES

1. Aristotle. *Ethics; Politics; Rhetoric; Poetics; Categories*. Minsk: Literature Publishing House, 1998. 1391 p. [in Russian].
2. Balaban O. O. Metafora yak semantychna universalija. [Metaphor as a semantic universal]. *Bulletin of Mariupol State University for the Humanities. Ser. Philology*, 2008. Issue. 1. Pp. 81–87. [in Ukrainian].
3. Dzhamajeva A. B. K voprosu o metaforicheskom vyrazhenii emotsiy v angliyskom yazyke (na materiale emotsii gneva). [On the question of the metaphorical expression of emotions in the English language (based on the material of anger emotions)]. *Bulletin of Chelyabinsk State University*, 2016. Issue. 99. Pp. 57–62. [in Russian].
4. Komissarov V. N. *Sovremennoye perevodovedeniye. Kurs lektsiy*. [Modern translation studies. Lecture course]. Moscow: ETS, 1999. 192 p. [in Russian].
5. Kotorova E. G. Semanticheskiy objem termina “metafora”. [The semantic scope of the term «metaphor»]. *General and comparative linguistics*, 1986. pp. 29-36. [in Russian].
6. Mitchell M. *Gone with the Wind* / translated from English by Rostyslav Dotsenko. Vol. 1. Kyiv: Dnipro, 1992. 542 p. [in Ukrainian].
7. Mitchell M. *Gone with the Wind* / translated from English by Rostyslav Dotsenko. Vol. 2. Kyiv: Dnipro, 1992. 560 p. [in Ukrainian].
8. Mitchell M. *Gone with the Wind*. London : Macmillan, 2014. 992 p.
9. Retsker Y. I. *Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika*. [Translation Theory and Translation Practice]. Moscow : Mezhdunarodnye otnosheniya Publishing House, 1974. 237 p. [in Russian].
10. Romanyuga N. V. Vidtvorennya metaforichnoyi obraznosti pry pereklyadi ukrayinskoyi prozy anhliyskoyu movoyu (na materiali opovidannya V. Vynnychenka “Holod”). [Reproduction of metaphorical imagery in the translation of Ukrainian prose into English (based on the story of V. Vynnychenko "Hunger")]. *Bulletin of Ivan Franko Zhytomyr State University*. 2008. No 38. Pp. 217–220. [in Ukrainian].